

DE LA PAERIA
A L'AJUNTAMENT:
EL CÀNVI
D'ADMINISTRACIÓ
MUNICIPAL I
LA INTRODUCCIÓ
DEL CASTELLA ALS
«LLIBRES DE CONSELLS»
DE TARREGA (1700-1731)

Per Francesc Serra i Marsinyach

6

EL període que va des del començament de la Guerra de Successió fins als anys 30 del segle XVIII és especialment crític en tots els camps de la vida catalana, a tots els nivells, tant econòmic com social i cultural: la guerra suposà diversos canvis en l'estructura global de l'economia i cultura catalanes, i també de la seva administració municipal.

És en aquest darrer camp que s'emmarca l'objectiu del present estudi, purament lingüístic: esbrinar l'ús del català i la introducció definitiva del castellà a les actes municipals de l'Ajuntament de Tàrrrega, ja que potser és un dels aspectes més directes i palpables de la castellanització lingüística del nostre país.

El treball es basa en un estudi sistemàtic i estadístic dels Llibres de Consells i dels Libros de Registro de Tàrrrega entre els inicis del segle XVIII i els anys 30¹. He agafat aquest acotament temporal una mica a l'atzar, però obeeix a un fet clar: que fins a començaments de segle les actes són en català (i per això no cal que comencem necessàriament des del segle XVI, per exemple) i que a la dècada dels 30, les actes són totalment en castella.

Per tal d'elaborar aquest treball he usat dos volums de l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega:

(1) Volum 27 dels Llibres de Consells (1698-1715)

(2) Volum 1 dels Libros de Registro (1717-1731)

Finalment, em cal agrair a Josep M.ª Planes, Jaume Espinagosa i Gener Gonzalvo les seves observacions, les quals han estat imprescindibles per tal de dur a bon terme aquest article.

El canvi d'administració

L'any 1716 es promulga el famós decret de Nova Planta. A nivell administratiu i municipal, el decret suposa l'aplicació de les lleis de Castella a l'antiga Corona d'Aragó. L'antic sistema administratiu català queda totalment abolit. La Nova Planta (NP) és una prova clara de la concepció centralista de Felip V. Per al Principat de Catalunya s'estableix un «... considerando al Principado de Cataluña como si no tuviera gobierno alguno (...)».

Tot i que el decret de NP és del 1716, el canvi d'administració no es fa efectiu immediatament. Així, l'any 1717 Tàrrrega es regeix encara pel sistema de la Paeria. La vila havia estat cap de Vegueria i l'administració del municipi corria a càrrec de la Paeria, de la qual n'era el màxim responsable el batlle. Els paers de la vila eren quatre, i el seu càrrec durava un any. Hi havia també el Consell General, format per quaranta membres. Existia encara el Consell Particular, el qual es reunia quan els temes a tractar eren més puntuals. Si l'assumpte no demanava la reunió del Consell llavors es formava la Prohomenia, menys nombrosa que aquell i composta per prohoms o caps de casa.²

Tot el sistema administratiu canvia, però, amb el famós decret. La Paeria és substituïda per l'Ajuntament i s'aboleix el sistema de paers canviant-lo pel de regidors, el càrrec dels quals, nomenats des de Barcelona, també durava un any. La figura del batlle es transforma en la del Tinent de Corregidor,

que depenia del Corregiment de Lleida (en el cas de Tàrrega) i era de caràcter vitalici. També es crea la figura del Lloctinent de Tinent de Corregidor, que com succeeix actualment (Tinent d'Alcalde) substituïa el Tinent de Corregidor quan aquest era absent.

Ara bé, ja s'ha dit que el canvi d'administració no és automàtic i la prova més clara és que el 1717 la vila encara funciona sota el sistema dels quatre paers. Emperò, la Paeria actua amb poca efectivitat i molta indecisió, de manera que es fossilitza. Planes (1986) i Torras (1983) afirmen, doncs, que no hi ha automàticament una Nova Planta municipal, ja que l'antic sistema es manté bastant temps després del decret³.

El mateix Planes (1986) addueix que si bé no es canvia de sistema, el que es fa és desnaturalitzar-lo nomenant oficialment (com després es farà amb els regidors) paers a persones fidels al nou règim⁴.

Arribem però a una etapa de total incertesa entre els anys 1717 i 1721. D'aquests anys, és a dir, 1717, 1718, 1719, 1720 i part de 1721, no hi ha cap acta municipal ni cap altre document. Aquesta llacuna és important, tant de cara a l'estudi històric com a l'estudi que aquí es presenta: per un cantó, no se sap quins van ser els darrers paers de la vila ni quan apareixen exactament els primers sis regidors; per l'altre són quatre anys i mig en què desconeixem quina llengua escrita apareixia a les actes.

Sigui com sigui, el 25 d'abril de 1721 apareix ja l'Ajuntament, els sis regidors i la figura del Tinent de Corregidor⁵.

Els botiflers de l'època

Tractaré aquí breument la qüestió de les principals figures botifleres targarines que destaquen amb el nou sistema borbònic. Cal dir, però, que aquest apartat només és un recull del corpus de botiflers que esmenta Planes (1986). Com es veurà, molts d'aquests personatges que trobem ocupant algun càrrec a l'Ajuntament, ja n'havien tingut algun altre amb l'antic sistema de la Paeria. Són doncs, personalitats amb influència i importància a la vila, abans, durant i després de la Guerra de Successió. Això s'explica si tenim en compte el següent factor: la manca d'homes capacitats per a dirigir una ciutat. Si trobem certs noms a l'Ajuntament que ja els trobàvem abans a la Paeria és perquè les autoritats borbòniques es troben que han de canviar *tot* un sistema administratiu per un altre, però no tenen els suficients funcionaris *nous* per a ocupar-ne els càrrecs. És lògic, doncs, que trobem antics paers com a regidors, advertint però, que eren fidels o simpatitzants als nous governants⁶.

Vegem alguns noms dels primers Ajuntaments que trobem documentats (a partir del 25 d'abril de 1721).

El primer Tinent de Corregidor és Josep Font, per tres cops nomenat també regidor. És una de les grans personalitats botifleres de Tàrrega, malgrat que ja hagués estat assessor de Batlle.

Francesc Anton de Copons, regidor primer. Després també regidor de Tinència, regidor antiquior i finalment Tinent de Corregidor. Havia estat paer, ja que el 1701 havia d'anar a rebre Felip V a Fraga en nom de la Paeria de Tàrrega

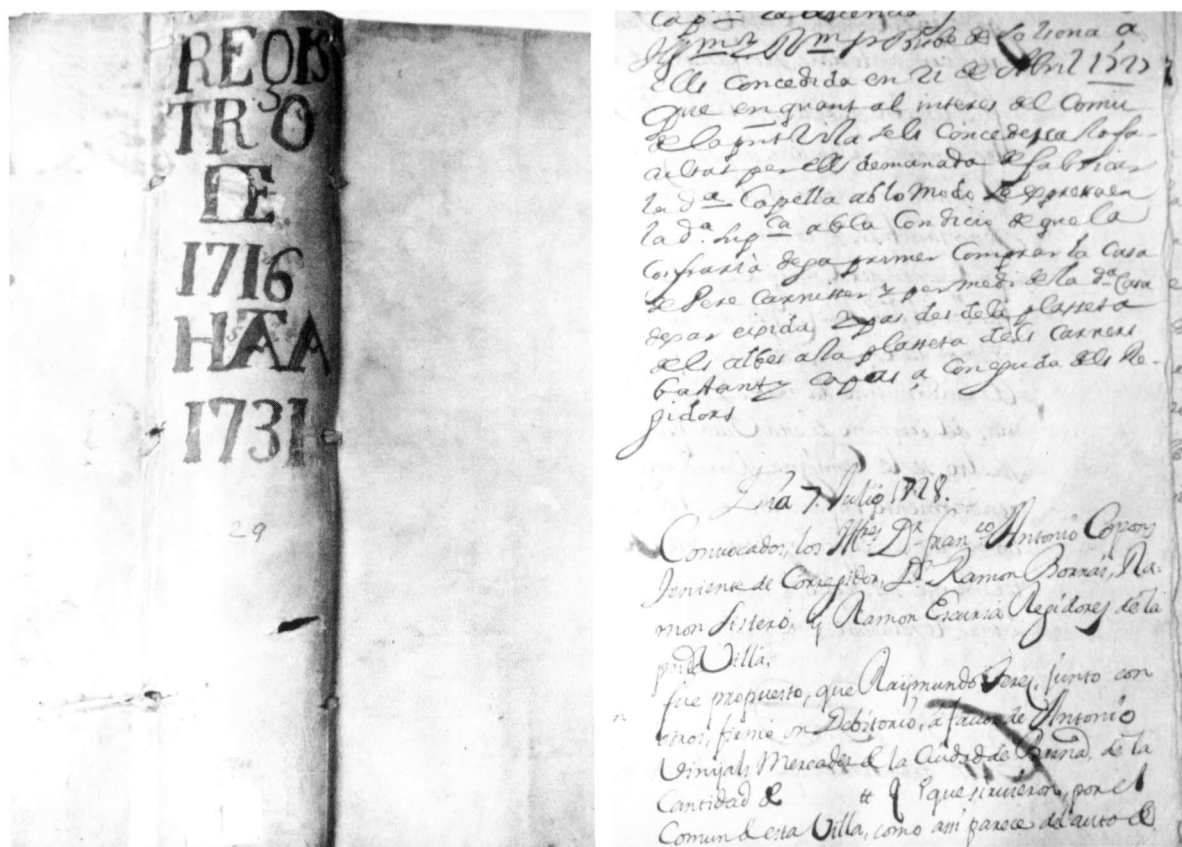
Ramon Terés, notari i botifler declarat. Regidor per sis cops. La seva coneixença del castellà és total. Ramon Borràs. Regidor sis vegades i antic paer en cap. Ramon Escursà, regidor cinc cops i parent de l'antic Veguer de Tàrrega⁷.

D'aquests personatges citats cal remarcar-ne el segon, Francesc Anton de Copons, el qual és, sens dubte, el principal cap botifler de la vila. Els Copons eren la família de més presència a Tàrrega partidària de Felip V: va desbancar l'altre gran partit noble, l'austriacista, els Sobies⁸.

Ara bé, quina és l'actitud de les autoritats borbòniques de la vila respecte de la llengua catalana?

A Tàrrega, decididament no hi ha cap mostra patent (avis, ordre, decret, etc...) que des de l'Ajuntament s'intentés bandejar el català de la vida pública. Ans gairebé al contrari: l'Ajuntament es veu

obligat a fer edictes i «observàncies» públiques en català, per la senzilla raó que si no es feia d'aquesta manera, el poble no ho entenia. Com arreu dels Països Catalans, allò que es castellanitza primer són les instàncies públiques i administratives: només els documents i cartes adreçades des de l'Ajuntament a Barcelona o a Lleida són en castellà, mentre que a l'interior de la pròpia universitat es manté el català, si bé després és castellanitza. De cara al poble, però, no hi ha castellanització possible, ja que el castellà, en aquella època només circulava entre les classes nobles i menys entre l'alta burgesia. No hi ha, llavors, cap actitud decidida a favor del castellà, perquè els mateixos que en principi l'havien de dur a terme (l'Ajuntament) ignoraven aquesta llengua.

Llibre de Registres 1716-1731. A la part esquerra reproduïm una part del foli 73. En aquest foli podem observar que la meitat superior està escrita en català i la meitat inferior en castellà. (Fot. Albert Pont).

La introducció del castellà als Llibres de Consells.

La Nova Planta lingüística.

El decret de Nova Planta abarca diferents àmbits de l'estructura administrativa de Catalunya. De la mateixa manera que es pot parlar d'una NP municipal, aquí parlarem d'una NP lingüística. De fet, el decret en sí mateix té poques referències sobre la llengua castellana a introduir i la llengua catalana a bandejar. En certa manera, no deixa de ser inefectiu: fet i fet, només l'article quart estableix l'obligatorietat del castellà (i substitució del català) a la Reial Audència de Barcelona. A nivell lingüístic no té, doncs, tanta importància o rellevància com se li ha donat. Tanmateix si no va ser el decret de NP qui va afectar l'ús del català en els àmbits administratius, va ser el propi sistema legislatiu implantat després de la guerra el que va restringir l'ús del català. L'aparell burocràtic fou el causant de la castellanització a passos gegantins al llarg del segle XVIII.

La llengua catalana és bandejada dels actes oficials i documents públics. I aquesta actitud es porta a terme solapadament i de forma gairebé secreta. Prova d'això en són les «Instrucciones Secretas» de 1717 que reben els Corregidors: «(...) Pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto, sin que se note el cuidado (...)»⁹.

Simptomàtic. Aquesta actitud, sens dubte, és l'explicació més lògica que podem trobar davant els fets que es constaten analitzant cronològicament les actes de l'Ajuntament targari: un canvi de llengua sobtat, però no taxatiu ni automàtic.

El tema central de l'estudi es converteix llavors en una anàlisi del canvi lingüístic, d'unes actes municipals alternant ara català, ara castellà. Finalment, només resta adjuntar les possibles hipòtesis que se'n puguin ocórrer davant d'aquesta fluctuació lingüística.

7 juliol 1728: «Convocados los Illustres Magistrados...»

Aquest és l'encapçalament de l'acta de la sessió d'aquell dia. Es tracta de la primera escrita en castellà. L'acta anterior, la de l'11 de juny, és encara feta en català. Els formulismes són exactament els mateixos, si bé traduïts ara a la nova llengua burocràtica.

Tanmateix, notem alguns aspectes que cal remarcar:

- (1) Tot i ser escrita en castellà, hi ha una anotació feta al marge en català, pràcticament il·legible. L'únic que podem suposar és que l'anotació és posterior a la redacció de l'acta.
- (2) El ple de l'Ajuntament es torna a convocar el mateix dia, és a dir, una sessió partida en dues parts. Això s'indica a l'acta amb la fórmula «dicta die» (DD), «el mateix dia». La particularitat rau en el fet que el DD que reprèn la sessió és en català.
- (3) La castellanització és completa, i fins i tot arriba als noms propis. Així, en el text castellà tenim un nom com *Fran^{co} Antonio*, mentre que al DD següent apareix en català, *Fran^{ch} Anton*.
- (4) Curiosíssim: la data de la part castellana de l'acta és en castellà («Dia 7 de Julio 1728»), mentre que en les actes en català, la data apareix sempre o gairebé sempre escrita en llatí (p.e. l'acta següent, «Die 8 Julis 1728»).

La curiositat s'esvaeix si tenim en compte un factor important del canvi de sistema adiministratiu dut a terme per Felip V, la modernització d'aquest sistema. A nivell lingüístic, aquesta modernització té unes clares connotacions: quan la llengua emprada a les actes és la castellana (la moderna), la data és en castellà; si la llengua usada és en canvi la catalana (l'antiga) es manté el formulisme anacrònic de posar la data en llatí.

Cal dir, però, que la relació no és sistemàtica.

L'acta següent, la del dia 8 de juliol, torna a ser en català i en aquesta llengua es mantenen les actes fins al dia 12 d'abril de 1729. Però abans de córrer nou mesos en el temps, no vull passar per alt una anècdota certament significativa: el 24 d'octubre de 1728 l'Ajuntament de la vila adreça una carta al Corregiment de Lleida. Com és de suposar la lletra és escrita en castellà, un castellà quasi perfecte, ja que al bell mig de la carta trobem el mot «claveguera», paraula que no ha existit mai en la llengua de Felip V. Es tracta, doncs, d'un catalanisme inserit, però amb certs dubtes, per tal com se cita literalment «(...) de fabricar claveguera o aquaducto (...)». Si trobem «aquaducto» amb funció sinonímica és perquè en el moment d'escriure «claveguera» l'autor de la carta devia dubtar que es digués realment així en castellà i per això especifica que es tracta d'un «aquaducto».

Com ja s'ha dit, el 12 d'abril de 1729 apareix la segona acta escrita en castellà, si bé només es tracta d'un fragment. Nou mesos han hagut de passar per a tornar a trobar una acta en castellà, i les

que hi ha en aquest període de temps són en català. Aquesta segona acta en castellà no resta però, tan aïllada lingüísticament com la primera, ja que sis dies més tard (18 d'abril) apareix la tercera mostra en castellà. Novament, les actes que hi ha entre les del 12 i 18 d'abril són íntegrament en català.

L'11 de maig de 1729 apareix la quarta acta en castellà, només tres setmanes després de la tercera. És la quarta i la definitiva: la castellanització burocràtica i administrativa de l'Ajuntament de Tàrraga havia arribat a bon terme: ja no trobarem cap més acta escrita en català.

La cronologia d'aquesta gesta queda llavors con segueix:

- 7 de juliol 1728: 1.ª acta en castellà.
- 12 abril 1729: Fragment. 2.ª acta en castellà.
- 18 abril 1729: 3.ª acta en castellà.
- 11 maig 1729: 4.ª acta en castellà i a partir d'aquí, successivament.

La fluctuació lingüística de les actes: hipòtesis i conclusions

Per tal d'explicar aquest va-i-vé de llengües, sembla clar de bon principi que podem establir un parell de relacions, diasistemant la llengua (qualsevol llengua) en les seves dues vessants, l'escrita i l'oral, tenint en compte que en una llengua en situació de diglòssia, el nivell escrit pot correspondre a una altra llengua, amb la qual cosa esdevé una llengua capada, només amb un nivell, l'oral.

Relacions: (1) Acta en castellà —→ Sessió en castellà
(nivell escrit) (nivell parlat)

(2) Acta en castellà —→ Sessió en català
(nivell escrit) (nivell parlat)

- (1) Sobre aquesta possibilitat només hi ha un punt a remarcar: per què es va fer la sessió en castellà aquell dia? És molt estrany que un dia determinat es decidís fer-la en castellà quan el dia anterior i els següents a aquell les van fer en català. Endemés, la primera acta en castellà presenta la particularitat de tenir dues sessions, en diferent llengua: que a la primera sessió es parlés en castellà i a la segona en català sembla bastant improbable.

És clar, però, que per damunt de tot hi pul.lula la política repressiva del règim borbònic, ço és, introduir el castellà de les formes... «...más templadas y disimuladas, para que se conisiga el efecto sin que se noté el cuidado. (...)», a l'estil de les «Instrucciones Secretas» de 1717.

- (2) Aquesta segona hipòtesi es podria dividir en dos apartats atenent al possible origen oral de l'acta en castellà:

(a) que la sessió se celebrés en català i es redactés l'acta directament en castellà, cosa que suposaria una labor bastant acurada per part del secretari, el qual es veuria obligat a traduir i redactar al mateix temps.

(b) que la sessió es fes en català i es recollís en català; posteriorment, l'acta seria traduïda.

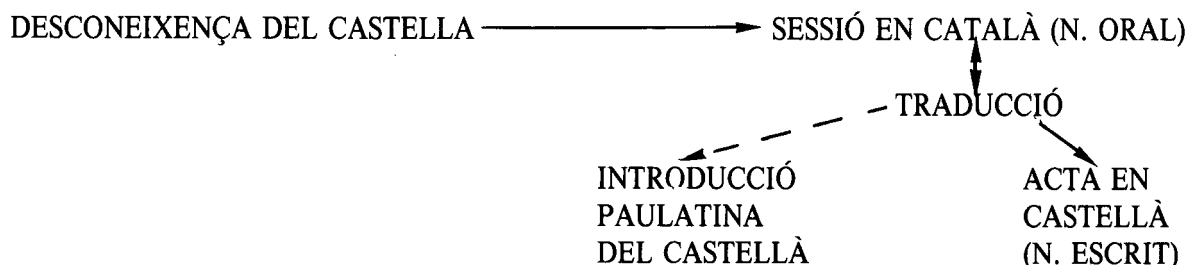
Examinem ara la viabilitat de les hipòtesis (1) i (2).

- Respecte d'(1). És bastant improbable que fos realment així. Costa de creure que la sessió (oral) es realitzés en castellà. De bon principi és prou difícil que en setze anys (des del decret de NP fins al 1728), en aquells temps, els regidors i el Tinent de Corregidor de l'Ajuntament poguessin fer les sessions en castellà («parlar-lo»), ja que el més segur és que encara el desconeguessin, com era generalment desconegut a la major part dels catalans. D'altra banda, aquesta desconexió explicaria perquè s'està tants en introduir-lo a l'Ajuntament. Segurament s'haurien necessitat aquests setze anys per a trobar un secretari que sabés castellà o bé tenir-ne un d'antic que l'hagués après, per tal de poder recollir les actes en aquest idioma.

- Respecte de (2). Aquesta sembla més viable. És més factible (o més fàcil) de suposar que la sessió es va realitzar en català, per motius ja citats més amunt. Resten encara però, les dues possibilitats de (2): *a.* la sessió es recollia directament en castellà a l'acta; *b.* la sessió es recollia en català i es traduïa posteriorment al castellà.

Hi caben les dues possibilitats. No hi ha cap prova que ens permeti de dir quin dels dos mètodes se seguia, si bé podem suposar un ús indiferent dels dos mètodes.

A tall de resum:

-
1. La grafia documentada de *Consells* és amb C («Concells»).
 2. Planes (1986) p. 104, confronta els dos sistemes municipals: l'antic català i el borbònic. El primer té els càrrecs per insaculació i el segon per nomenament oficial. Un sistema cerimoniós enfront d'un sistema força menys democràtic i més centralitzat. Vegeu també Torras (1983), en general.
 3. De fet, els decrets que desmunten l'antic sistema municipal són els del 6 de juliol de 1717 i 13 d'octubre de 1718. Planes remarca, doncs, que no és estrany que el sistema administratiu català s'allargui encara uns anys després del decret de NP. (p. 105).
 4. Textualment: «Mentre hom esperava la Nova Planta el sistema no es canvia, l'única cosa que fa és desnaturalitzar-lo mitjantçant el nomenament oficial enfront l'extracció, per a col·locar-hi persones fidels (...)». Sobre els papers nomenats després de la guerra: «(...) cosa que indicaria la fidelitat a la seva causa (la borbònica) (...) gaudiran sovint de càrrecs (amb el sistema posterior) i això els presenta com a personalitats de clares tendències botifleres.» (p. 106)
 5. Planes, davant el fet de trobar-nos directament amb sis regidors a l'abril de 1721 susposa que aquests vénen del nomenament de l'any 1720. L'any 1718, però, encara trobem el cens de la vila signat pels quatre paers. (p. 106)
 6. Torras recalca el protagonisme d'algunes personalitats a l'Ajuntament botifler que havien tingut algun càrrec administratiu en l'antic règim municipal. Hi ha, doncs, una oligarquia municipal ben definida al govern de la ciutat. Planes (1986) també en fa referència.
 7. Planes (1986) p. 121-124. fa una taula detallada de les figures botifleres targarines. És la llista definitiva del botiflerisme targarí a la primera meitat del s. XVIII.
 8. Planes (1986). A la p. 125 comenta el fet curiós que l'ensorrament de la família Sobies vagi acompanyat de l'auge de la família Copons.
 9. Lladonosa, J. HISTÒRIA DE LLEIDA. Vol. II.

Bibliografia

- ADIT-BALCELLS-SALES (1980): *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1775*. Barcelona. Edhasa.
- DIVERSOS: *Historia Social de la Administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. CSIC. Dept. d'Hist. Moderna. Barcelona (1980).
- FERRER, F. (1985): *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona. edicions 62.
- LLADONOSA, J.: *Història de Lleida*. Vol. II. Ed. Camps Calmet. Tàrraga.
- PLANES I CLOSA, J.M.: «Radiografia d'un municipi borbònic català: persones i grups socials al poder a Tàrraga, 1715-1750. Pedralbes. Revista d'Història Moderna n.º 6. Dept. Hist. Mod. Facultat de Geografia i Història. UB (1986).
- SEGARRA I MALLA, J.M.: *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions (XVI-XVIII)*. Vol. II. Tàrraga, 1987. Ed. Museu Comarcal de Tàrraga. Pàgs. 228-304.
- TORRAS I RIBÉ, J.M.: *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)* (Procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants) Barcelona. Curial «Documents de Cultura», 18 (1983).